

illam vitam vel beatissimam neget, vel in ejus comparatione istam, quæ hic agitur, quantislibet animi et corporis externarumque rerum bonis plena sit, non miserissimam judicet? Quam tamen quicumque sic habet, ut ejus usum referat ad illius finem, quam diligit ardentissime, ac fidelissime sperat, non absurde dici etiam nunc beatus potest, spe illa potius, quam re ista. Res vero ista sine spe illa, beatitudo falsa et magna miseria: non enim veris animi bonis utitur. Quoniam non est vera sapientia, quæ intentionem suam in his, quæ prudenter discernit, gerit fortiter, cohibet temperanter, justeque distribuit, non in illum dirigit finem, ubi erit Deus omnia in omnibus, æternitate certa et pace perfecta¹.

CAPUT XXI.

An secundum definitiones Scipionis, quæ in dialogo Ciceronis sunt, unquam fuerit romana respublica.

I. QUAPROPTER nunc est locus, ut quam potero breviter ac dilucide expediam, quod in secundo hujus Operis libro me demonstraturum esse promisi, secundum definitiones, quibus apud Ciceronem utitur Scipio in libris de Republica, nunquam rempublicam fuisse romanam. Breviter enim rempublicam definit esse rem populi. Quæ definitio si vera est, nunquam fuit romana respublica: quia nunquam fuit res populi; quam definitionem voluit esse rempublicam. Populum enim esse definivit cœtum multitudinis, juris consensu et utilitatis communi sociatum. Quid

¹ Cor. xv, 28.

autem dicat juris consensum, disputando explicat; per hoc ostendens geri sine justitia non posse rempublicam: ubi ergo justitia vera non est, nec jus potest. Quod enim jure fit, profecto juste fit. Quod autem fit injuste, nec jure fieri potest. Non enim jura dicenda sunt vel putanda iniqua hominum constituta: cum illud etiam ipsi jus esse dicant, quod de justitiæ fonte manaverit; falsumque esse, quod a quibusdam non recte sentientibus dici solet, id esse jus, quod ei qui plus potest, utile est. Quocirca ubi non est vera justitia, juris consensu sociatus cœtus hominum non potest esse; et ideo nec populus, juxta illam Scipionis vel Ciceronis definitionem: et si non populus, nec res populi; sed qualiscumque multitudinis, quæ populi nomine digna non est. Ac per hoc, si respublica res populi est, et populus non est qui consensu non sociatus est juris, non est autem jus, ubi nulla justitia est: procul dubio colligitur, ubi justitia non est, non esse rempublicam. Justitia porro ea virtus est, quæ sua cuique distribuit. Quæ igitur justitia est hominis, quæ ipsum hominem Deo vero tollit, et immundis dæmonibus subdit? Hoccine est sua cuique distribuere? An qui fundam aufert ei a quo emptus est, et tradit ei qui nihil in eo habet juris, injustus; et qui se ipsum aufert dominantis Deo, a quo factus est, et malignis servit spiritibus, justus est?

II. Disputatur certe acerrime atque fortissime in eisdem ipsis de Republica libris adversus injustitiam pro justitia. Et quoniam cum prius ageretur pro injustitiæ partibus contra justitiam, et diceretur nisi per injustitiam rempublicam stare augerique non posse; hoc veluti validissimum positum erat, injustum esse, ut homines hominibus dominantibus serviant; quam tamen injustitiam nisi sequatur imperiosa civitas, cujus est magna respublica, non eam posse provinciis imperare: responsum est a parte justiti-

tiae, ideo justum esse, quod talibus hominibus sit utilis servitus, et pro utilitate eorum fieri cum recte fit, id est cum improbis auferatur injuriarum licentia; et domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt; subditumque est, ut ista ratio firmaretur, veluti a natura sumptum nobile exemplum, atque dictum est: « Cur igitur Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini cæterisque vitiosis animi partibus »? Plane hoc exemplo satis edoctum est quibusdam esse utilem servitutum; et Deo quidem ut serviatur, utile esse omnibus. Serviens autem Deo animus, recte imperat corpori, inque ipso animo ratio Domino Deo subdita, recte imperat libidini vitiisque cæteris. Quapropter ubi homo Deo non servit, quid in eo putandum est esse justitiæ; quandoquidem Deo non serviens, nullo modo potest juste animus corpori, aut humana ratio vitiis imperare? Etsi in homine tali non est ulla justitia, procul dubio nec in hominum cœtu, qui ex hominibus talibus constat. Non est hic ergo juris ille consensus, qui hominum multitudinem populum facit, cujus res dicitur esse respublica. Nam de utilitate quid dicam, cujus etiam communiione sociatus cœtus hominum, sicut se habet ista definitio, populus nuncupatur? Quamvis enim, si diligenter attendas, nec utilitas sit ulla viventium, qui vivunt impie; sicut vivit omnis qui non servit Deo, servitque dæmonibus, tanto magis impiis, quanto magis sibi, cum sint immundissimi spiritus, tanquam diis sacrificari volunt: tamen quod de juris consensu diximus, satis esse arbitror, unde appareat per hanc definitionem non esse populum, cujus respublica esse dicatur, in quo justitia non est. Si enim dicunt non spiritibus immundis, sed diis bonis atque sanctis in sua respublica servisse Romanos; numquid eadem toties repetenda sunt, quæ jam satis, imò ultra quam satis est, diximus? Quis enim ad

hunc locum per superiores hujus Operis libros pervenit, qui dubitare adhuc possit, malis et impuris dæmonibus servisse Romanos, nisi vel nimium stolidus, vel impudentissime contentiosus? Sed ut taceam quales sint, quos sacrificiis colebant; in lege veri Dei scriptum est: « Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino tantum¹. » Nec bonis igitur, nec malis diis sacrificari voluit, qui hoc cum tanta comminatione præcepit.

CAPUT XXII.

An verus sit Deus, cui Christiani serviunt, cui soli debeat sacrificari.

SED responderi potest: « Quis iste Deus est, aut unde dignus probatur, cui deberent obtemperare Romani, ut nullum deorum præter ipsum colerent sacrificiis? Magnæ cæcitatæ est, adhuc quærere quis iste sit Deus. Ipse est Deus, cujus Prophetæ prædixerunt ista quæ cernimus. Ipse est Deus, a quo responsum accepit Abraham: « In semine tuo benedicentur omnes gentes². » Quod in Christo fieri, qui secundum carnem de illo semine exortus est, iidem ipsi qui remanserunt hujus nominis inimici, velint nolintve, cognoscunt. Ipse est Deus, cujus divinus Spiritus per eos locutus est, quorum prædicta atque completa per Ecclesiam, quam videmus toto orbe diffusam, in libris superioribus posui. Ipse est Deus, quem Varro doctissimus Romanorum Jovem putat, quamvis nesciens quid loquatur: quod tamen ideo commemorandum putavi, quoniam vir tantæ scientiæ nec nullum istum Deum

¹ Exod. xxii, 20. — ² Gen. xxi, 18.

potuit existimare, nec vilem. Hunc enim eum esse credidit, quem summum putavit Deum. Postremo ipse est Deus, quem doctissimus philosophorum, quamvis Christianorum acerrimus inimicus, etiam per eorum oracula, quos deos putat, Deum magnum Porphyrius confitetur.

CAPUT XXIII.

Quæ Porphyrius dicat oraculis deorum responsa esse de Christo.

I. NAM in libris quos *ἐν λήθῳ ἐπιστολάς* appellat, in quibus exequitur atque conscribit rerum ad philosophiam pertinentium velut divina, responsa ut ipsa verba ejus, quem admodum ex lingua græca in latinam interpretata sunt, ponam: « Interroganti, inquit, quem Deum placando revocare possit uxorem suam a Christianismo, hæc ait versibus Apollo. « Deinde verba velut Apollinis ista sunt: » Forte magis poteris in aqua impressis litteris scribere, aut adinflans pennas leves per aëra ut avis volare, quam pollutæ revoces impiæ uxoris sensum. Pergat quomodo vult inanibus fallaciis perseverans, et lamentationibus fallacissimis mortuum Deum cantans, quem a iudicibus recta sentientibus perditum, pessima in speciosis ferro juncta mors interfecit. » Deinde post hos versus Apollinis, qui non stante metro latine interpretati sunt, subjunxit atque ait: « In his quidem tergiversationem irremediabilis sententiæ eorum manifestavit, dicens: Quoniam Judæi suscipiunt Deum magis quam isti. » Ecce ubi decolorans Christum, Judæos proposuit Christianis, confitens quod Judæi suscipiant Deum. Sic enim exposuit versus Apollinis, ubi a

iudicibus recta sentientibus Christum dicit occisum, tanquam illis juste judicantibus, merito sit ille punitus. Viderit quid de Christo vates mendax Apollinis dixerit, atque iste crediderit, aut fortasse vatem, quod non dixit, dixisse iste ipse confuxerit: quam vero sibi constet, vel ipsa oracula inter se faciat convenire, postea videbimus. Hic tamen Judæos, tanquam Dei susceptores, recte dicit judicasse de Christo, quod eum morte pessima exeruciandum esse censuerint. Deus itaque Judæorum, cui perhibet testimonium, audiendus fuit, dicens: « Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino tantum. » Sed ad manifestiora veniamus, et audiamus quam magnum Deum dicat esse Judæorum. Item ad ea quæ interrogavit Apollinem, quid melius, verbum sive ratio, an lex: « Respondit, inquit, versibus, hæc dicens. » Ac deinde subjicit Apollinis versus, in quibus et isti sunt, ut quantum satis est inde decerpam: « In Deum vero, inquit, generatorem, et in regem ante omnia, quem tremit cælum, et terra, atque mare, et infernorum abdita, et ipsa numina perhorrescunt: quorum lex est Pater, quem valde sancti honorant Hebræi. » Tali oraculo dei sui Apollinis, Porphyrius tam magnum Deum dixit Hebræorum, ut eum et ipsa numina perhorrescant. Cum ergo Deus iste dixerit: « Sacrificans diis eradicabitur, » miror quod ipse Porphyrius non perhorruerit, et sacrificans diis eradicari non formidaverit.

II. Dicit etiam bona philosophus iste de Christo, quasi oblitus illius, de qua paulo ante locuti sumus, contumeliæ suæ, aut quasi in somnis dii ejus maledixerint Christo, et evigilantes eum bonum esse cognoverint, digneque laudaverint. Denique tanquam mirabile aliquid atque incredibile prolaturus: « Præter opinionem, inquit, pro-

¹ Exod. xxii, 20.

fecto quibusdam videatur esse quod dicturi sumus. Christum enim dii piissimum pronuntiaverunt et immortalem factum, et cum bona prædicatione ejus meminerunt: Christianos vero pollutos, inquit, et contaminatos, et errore implicatos esse dicunt; et multis talibus adversus eos blasphemias utuntur¹. » Deinde subjicit velut deorum oracula blasphemantium Christianos. Et post hæc « De Christo autem, inquit, interrogantibus si est Deus, ait Hecate: Quoniam quidem immortalis anima post corpus ut incedit, nosti, a sapientia autem abscissa semper errat, viri pietate præstantissimi est illa anima, hanc colunt aliena a se veritate. » Deinde post verba hujus quasi oraculi sua ipse contexens: « Piissimum igitur virum, inquit, eum dixit, et ejus animam, sicut et aliorum piorum, post obitum immortalitate donatam, et hanc colere Christianos ignorantes. » Interrogantibus autem, inquit: « Cur ergo damnatus est? » Oraculo respondit dea: « Corpus quidem debilitantibus tormentis semper oppositum est: anima autem piorum cœlesti sedi insidet. Illa vero anima aliis animabus fataliter dedit, quibus fata non annuerunt deorum obtinere dona, neque habere Jovis immortalis agnitionem, errore implicari. Propterea ergo diis exosi: quia quibus fato non fuit nosse Deum, nec dona a diis accipere, his fataliter dedit iste errore implicari. Ipse vero pius, et in cœlum, sicut pii, concessit. Itaque hunc quidem non blasphemabis, misereberis autem hominum dementiam, ex eo in eis facile præcepsque periculum. »

III. Quis ita stultus est, ut non intelligat aut ab homine callido, eoque Christianis inimicissimo hæc oracula fuisse conficta, aut consilio simili ab impuris dæmonibus ista fuisse responsa; ut scilicet quoniam laudant Christum, propterea credantur veraciter vituperare Christianos; at-

¹ Hæc eadem græce apud Eusebium. l. iii. de Demonst. Evang. c. 6.

que ita, si possint, intercludant viam salutis æternæ, in qua fit quisque Christianus? Suæ quippe nocendi astutiæ milleformi sentiunt non esse contrarium, si credatur eis laudantibus Christum, dum tamen credatur etiam vituperantibus Christianos; ut eum, qui utrumque crediderit, talem Christi faciant laudatorem, ne velit esse Christianus: ac sic quamvis ab illo laudatus, ab istorum tamen dæmonum dominatu eum non liberet Christus. Præsertim quia ita laudant Christum, ut quisquis in eum talem crediderit, qualis ab eis prædicatur, Christianus verus non sit, sed Photinianus hæreticus, qui tantummodo hominem, non etiam Deum noverit Christum: et ideo per eum salvus esse non possit, nec istorum mendaciloquorum dæmonum laqueos vitare vel solvere. Nos autem neque Apollinem vituperantem Christum, neque Hecaten possumus approbare laudantem. Ille quippe tanquam iniquum Christum vult credi, quem a iudicibus recta sententibus dicit occisum; ista hominem piissimum, sed hominem tantum. Una est tamen et illius et hujus intentio, ut nolint homines esse Christianos; quia nisi Christiani erunt, ab eorum erui potestate non poterunt. Iste vero philosophus, vel potius qui talibus adversus Christianos quasi oraculis credunt, prius faciant, si possunt, ut inter se de ipso Christo Hecate atque Apollo concordent, eumque aut ambo condemnent, aut ambo collaudent. Quod si facere potuissent, nihilominus nos et vituperatores et laudatores Christi fallaces dæmones vitaremus. Cum vero eorum deus et dea inter se de Christo, ille vituperando, ista laudando dissentiant; profecto eis blasphemantibus Christianos non credunt homines, si recte ipsi sentiant.

IV. Sane Christum laudans, vel Porphyrius, vel Hecate, cum dicat eum ipsum dedisse fataliter Christianis, ut implicarentur errore, causas tamen ejusdem, sicut

putat, pandit erroris. Quas antequam ex verbis ejus exponam, prius quaero: « Si fataliter dedit Christus Christianis erroris implicationem, utrum volens, an nolens dederit. Si volens, quomodo justus? Si nolens, quomodo beatus? Sed jam causas ipsius audiamus erroris: « Sunt, inquit, spiritus terreni minimi loco quodam malorum daemonum potestati subjecti. Ab his sapientes Hebraeorum, quorum unus iste etiam Jesus fuit, sicut audisti divina Apollinis, quae superius dicta sunt; ab his ergo Hebraei daemonibus pessimis et minoribus spiritibus vetabant religiosos, et ipsis vacare prohibebant: venerari autem magis coelestes deos, amplius autem venerari Deum Patrem. Hoc autem, inquit, et dii praecipunt, et in superioribus ostendimus, quemadmodum animum advertere ad Deum movent, et illum colere ubique imperant. Verum indocti et impiae naturae, quibus vere fatum non concessit a diis dona obtinere, neque habere Jovis immortalis notionem, non audientes et deos et divinos viros, deos quidem omnes recusaverunt, prohibitos autem daemones et hos non odisse, sed revereri. Deum autem simulantes colere, ea sola per quae Deus adoratur, non agunt. Nam Deus quidem, utpote omnium Pater, nullius indiget: sed nobis est bene, cum eum per justitiam et castitatem aliasque virtutes adoramus, ipsam vitam precem ad ipsum facientes, per imitationem et inquisitionem de ipso. Inquisitio enim purgat, inquit: imitatio deificat affectionem ad ipsum operando. Bene quidem praedicavit Deum Patrem, et quibus sit colendus moribus dixit. Quibus praecipitis prophetici libri pleni sunt Hebraeorum, quando sanctorum vita sive vituperatur, sive laudatur. Sed in Christianis tantum errat, aut tantum calumniatur, quantum volunt daemones, quos opinatur deos, quasi cuiquam difficile sit recollere, quae turpia, quae dedecora erga deorum obsequium

in theatris agebantur et templis; et attendere quae legantur, dicantur, audiantur in ecclesiis, vel Deo vero quid offeratur; et hinc intelligere ubi aedificium, et ubi ruina sit mortum. Quis autem huic dixit vel inspiravit, nisi diabolicus spiritus, tam vanum apertumque mendacium, quod daemones ab Hebraeis coli prohibitos reverentur potius quam oderint Christiani? Sed Deus ille quem coluerunt sapientes Hebraeorum, etiam coelestibus sanctis Angelis et Virtutibus Dei, quos beatissimos tanquam cives in hac nostra peregrinatione mortali veneramus et amamus, sacrificari vetat, intonans in lege sua, quam dedit populo suo hebraeo, et valde minaciter dicens: « Sacrificans diis eradicabitur¹. » Et ne quisquam putaret daemonibus pessimis, terrenisque spiritibus, quos iste dicit minimos vel minores, ne sacrificetur esse praecipitum; quia et ipsi in Scripturis sanctis dicti sunt dii, non Hebraeorum, sed gentium; quod evidenter in Psalmo Septuaginta interpretes posuerunt, dicentes: « Quoniam » omnes dii gentium daemonia²: » ne quis ergo putaret istis quidem daemoniis prohibitum, coelestibus autem vel omnibus, vel aliquibus sacrificari esse permissum, mox addidit, « Nisi Domino soli, » id est, nisi Domino tantum: ne forte in eo quod ait: « Nisi Domino soli, » Dominum solem credat esse quispiam, cui sacrificandum putat: quod non ita esse intelligendum, in scripturis graecis facillime reperitur.

V. Deus igitur Hebraeorum, cui tam magnum tantus etiam iste philosophus perhibet testimonium, legem dedit hebraeo populo suo, hebraeo sermone conscriptam, non obscuram et incognitam, sed omnibus jam gentibus diffamata, in qua lege scriptum est: « Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino tantum³. » Quid opus est in hac

¹ Exod. xxii, 20. — ² Psal. xcvi. — ³ Exod. xxii, 20.